

Trends en thema's in de editiewetenschap

**Peter de Bruijn, Edward Vanhoutte &
Bert Van Raemdonck (red.)**

Inleiding

De editiewetenschap is volop in beweging. Het vakgebied slaat nieuwe wegen in en opent zijn deuren, voor een niet onbelangrijk deel ingegeven door de mogelijkheden die de digitale media bieden. Niet alleen de vorm en inhoud van edities veranderen, ook het bereik ervan. Meer dan ooit is het mogelijk om met een en dezelfde (digitale) editie uiteenlopende doelgroepen te bedienen, en ruimte te geven voor verschillende leesstrategieën, invalshoeken en onderzoeksvragen. Daarmee komt de vraag wie de gebruikers van onze edities zijn scherper in het vizier. Wat verwacht ‘de gewone lezer’? Hoe worden edities in het academische onderwijs gebruikt? En met welke functionaliteiten is een onderzoeker van digitale brieven corpora het meest gediend? Editieprojecten zijn in dit verband niet meer het werk van één enkele editeur – zijn ze dat ooit geweest? –, maar ze ontstaan in samenspraak met collega-literatuurwetenschappers, uitgevers, beleidsmakers en subsidieverstrekkingen, de laatsten vooral wanneer het gaat om de maatschappelijke valorisatie van het editieonderzoek. En projecten worden in toenemende mate ook in een samenwerkingsverband uitgevoerd, in zogenaamde *collaboratories* die (alweer) dankzij de techniek aan plaats noch tijd gebonden zijn. Meer dan ooit weet de editeur zijn vakgenoten te vinden, wereldwijd.

In Nederland en Vlaanderen is deze ontwikkeling ook gaande, althans blijkt uit de initiatieven en projecten die recent zijn gestart en waarvan in het academiejaar 2008-2009 verslag is gedaan op een drietal editiewetenschappelijke colloquia. Met de bundeling van een aantal van deze lezingen wil dit themanummer van *Verlagen & Mededelingen* een overzicht bieden van de trends en thema’s die in de recente editiewetenschap opgang maken. De redactie heeft de auteurs bereid gevonden de uitgesproken teksten om te werken tot een artikel, waarna alle bijdragen conform het gebruikelijke *peer review* systeem voor A-tijdschriften door externe referenten anoniem zijn beoordeeld.

De titel van dit themanummer is ontleend aan het eerste colloquium in de rij van drie. Op 9 oktober 2008 organiseerden het Huygens Instituut (KNAW) en het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (KANTL) de studiedag ‘Trends en thema’s in de editiewetenschap’. Met lezingen en de lancering van een digitaal Platform Teksteditie op www.teksteditie.org zetten de beide instituten hun deuren open voor editoren en onderzoekers die aan de Nederlandse en Vlaamse universiteiten verbonden zijn en voor personen die anderszins met

teksteditie bezig zijn, zoals uitgevers, auteurs, docenten en andere geïnteresseerden. De drukbezochte dag was een nuttige ontmoetingsplaats waar veel studenten op af waren gekomen, wat een gunstig teken mag heten voor de positie van het vak in het academisch onderwijs. Ter stimulering van jonge onderzoekers in spe werd een nieuwe, Vlaams-Nederlandse Prijs voor Teksteditie aangekondigd, die vanaf 2009 jaarlijks wordt uitgereikt.

Enkele lezingen waren min of meer informierend van aard en handelden over lopende projecten en activiteiten. In andere bijdragen werden praktische aspecten van de editiewetenschap aan de orde gesteld, zoals de ervaringen met het gebruik van edities in een specifiek college editiewetenschap. Eveneens zeer leerzaam, maar vanwege het tijdige karakter ervan zijn deze bijdragen hier niet opgenomen. Resteren de inleiding van Patrick Lateur (waarover verderop meer) en de lezing van Dirk Van Hulle, 'Editie en/of archief: moderne manuscripten in een digitale architectuur'. Van Hulle doet een interessant voorstel voor een nieuw editieconcept, waarbij de gebruiker een actieve betrokkenheid krijgt in het editieproces en het resultaat daarvan. Als je de gebruiker in staat stelt zelf tekstfragmenten te collationeren, zo oppert Van Hulle, kan hij ook zelf bepalen hoe de digitale architectuur functioneert: als een archief, als een genetisch dossier of als een editie.

Ook het Tweede Congres Nederlandse literatuur 'Cross Over', dat op 16 januari 2009 in Leuven plaatsvond, was uitdrukkelijk bedoeld als een forum voor interactie en debat. Onder de titel 'De plaats van de tekst' werd de centrale vraagstelling 'Welke plaats nemen de primaire teksten in ons onderzoek in?' vanuit zes verschillende invalshoeken benaderd. In de sessie 'Tekst en editie' stond de relatie tussen literatuur- en editiewetenschap centraal. De constatering dat het editeren van teksten was uitgegroeid tot 'een zelfstandig, theoretisch en methodologisch uitgebouwd en vaak scherp technologisch vakgebied: de editiewetenschap' werd in de verschillende bijdragen aan deze sessie alleen al gerelativeerd door de uiteenlopende benaderingen die de sprekers hadden gekozen. Van 'de' editiewetenschap als min of meer vastliggend vakgebied bleek hoe dan ook geen sprake.

Naast de traditionele auteursgerichte benadering, waarbij het oeuvre of 'schrijfatelier' van een auteur het uitgangspunt vormt (zoals in de bijdrage van Marcel De Smedt over Herman Teirlinck, Stijn Streuvels en Willem Elschot), is er toenemende aandacht voor werken waarvan het 'unieke' schrijverschap niet of nauwelijks bruikbaar is als editieconcept. Een voorbeeld daarvan geeft Fabian Stolk in zijn artikel over de romance in verzen *Julia*

(1885), geschreven onder het pseudoniem Guido maar in werkelijkheid een 'onliterair maaksel' van Willem Kloos en Albert Verwey en bedoeld als provocatie van de literaire kritiek. De critici die het nepbundeltje welwillend hadden ontvangen, werden een jaar later op vernietigende wijze te kijk gezet in de brochure *De onbevoegdheid der Hollandsche literaire kritiek*, waarin Kloos en Verwey tevens onthulden met welk gemak ze *Julia* in elkaar hadden gezet. 'Wie deze pastiche en polemieek meer dan een eeuw later op een verantwoorde en inzichtelijke manier wil presenteren in een editie, komt voor intrigerende literaire en literairhistorische vragen te staan, vragen die de enkele auteur, de enkele tekst en het enkele genre overstijgen.' Dat geldt evenzeer voor een editeur die een heruitgave van het ondergrondse tijdschrift *De Schone Zakdoek* zou willen maken. Marieke Winkler karakteriseert het tijdschrift als een *artist's book*, met zeer uiteenlopende maar onderling ook verbonden tekstuele en visuele bijdragen (tekeningen, collages, readymades en foto's), waarvoor een digitale facsimile haar de meest geëigende editievorm lijkt. Ook de editie van de correspondentie rond het tijdschrift *Van Nu en Straks*, waarover Bert Van Raemdonck schrijft, overstijgt de enkele auteur en de enkele tekst. Maar Van Raemdonck signaleert nog een ander probleem: hoe verhoudt een editie van teksten uit een klein taalgebied (zoals het Nederlands), met een beperkt belang/bereik (zoals brieven rond een Vlaams tijdschrift) en met een in editorisch opzicht beperkte problematiek (weinig interne of externe varianten) zich tot de verwachtingen die in internationaal perspectief aan de nieuwe, digitale editiemodellen worden gesteld? Enige scepsis ten aanzien van de 'knowledge sites' van Peter Shillingsburg en aan de 'distributed editions' is in dit verband op zijn plaats, aldus Van Raemdonck.

Hoewel de focus van het symposium 'Het beeld van de dichter', gehouden op 23 april 2009 in Gent, zich toespitste op één bepaald genre (poëzie) en thema (beeldvorming) en dus het gevaar in zich droeg slechts een beperkt aspect van het editeren te problematiseren, zorgde de diversiteit van de sprekers er andermaal voor dat de taak van de editiewetenschap van verschillende kanten werd belicht. Niet alleen editeurs, maar ook literatuurwetenschappers, een uitgever/redacteur, een historicus/journalist en een dichter (H.C. ten Berge) beantwoordden elk vanuit hun eigen invalshoek de vraag in hoeverre een (semi-)wetenschappelijke uitgave van een poëtisch oeuvre het beeld van een dichterschap bepaalt, beïnvloedt of bijstelt. Wat is nu eigenlijk de toegevoegde waarde van een kritische teksteditie voor het publiek, zeker in vergelijking met andere uitgaven van de poëzie van die auteurs, en welke onderzoeksperspectieven biedt zij?

Matthijs Sanders bespreekt in dat verband het poëtisch oeuvre van Jan van Nijlen, dat voor een belangrijk deel is vormgegeven door samenstellers en tekstbezorgers als E. du Perron, Jan Greshoff en C. Bittremieux. Gebruikmakend van inzichten uit de ‘nieuwe filologie’ pleit Sanders voor een type onderzoek waarin de rol van andere personen en instanties in het literaire productieproces tot zijn recht komt, met aandacht dus ook voor de niet-geautoriseerde varianten en bewerkingen die het beeld van Van Nijlens dichterschap mede hebben bepaald. Charlotte Cailliau houdt een pleidooi voor een lezersgerichte aanpak, waarbij ze de voordelen van een uitgave in boekvorm en een digitale editie wil samenbrengen in een ‘hybride editie’, zoals ze uitlegt aan de hand van de gedichten van Willem Kloos. Sander Bax ten slotte laat zien hoe Harry Mulisch zich met de publicatie van zijn *Verzamelde gedichten* positioneert in het poëtische debat. Mulisch sluit met die uitgave niet alleen zijn poëtisch oeuvre op een nogal expliciete manier af, maar ook een specifieke literatuuropvatting. In zoverre markeert de uitgave een omslagpunt in Mulisch’ zoektocht naar een andere vorm van schrijven.

Ad fontes, terug naar de bronnen, zo zegt Patrick Lateur de oude filologen na, de *filologoi*, minnaars van het woord, die de eerste fundamenten hebben gelegd van wat vandaag editiewetenschap heet. Met die woorden opende hij de ‘Trends en thema’s’-studiedag. ‘Die liefde voor het woord, in het bijzonder voor het geschreven en het nog te schrijven woord, is ook de kern van mijn verhaal. Het is geen relaas van de wetenschapper, die ik niet ben, maar een poging om mijn jarenlange omgang met het woord als lezer, bloemlezer, vertaler en dichter te bekijken in het aanschijn van de editeur.’ Bij alle diversiteit in methode en aanpak blijft ‘de liefde voor het woord’, als het goed is, ook de drijfveer van de moderne editeur en de kern van elke editie. Daarom geven wij Lateur ook bij de publicatie van de lezingen in dit themanummer graag het laatste en het eerste woord.

Peter de Bruijn, Edward Vanhoutte,
Bert Van Raemdonck